

**НАГЛАСИ И САМОЕФЕКТИВНОСТ НА УЧИТЕЛИ ЗА
ПРИОБЩАВАНЕ НА ДЕЦА СЪС ЗРИТЕЛНИ УВРЕЖДАНЯ В
ДВИГАТЕЛНОТО ОБУЧЕНИЕ**

Галена Тодорова Терзиева

**ATTITUDES AND SELF-EFFICACY OF TEACHERS TOWARD
INCLUSION OF CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENT IN
MOTOR EDUCATION**

Галена Тодорова Терзиева

Abstract: The aim of the study is to analyze the attitudes and self-efficacy of current and future preschool and primary teachers for the inclusion of children with various disabilities in general physical education classes. This article presents the results related to children with visual impairments.

The study covers a contingent of 723 people - 240 preschool teachers, 143 primary teachers and 340 students graduating in “Preschool and primary school pedagogy”.

The main method of research is the questionnaire. Participants filled in modified and adapted versions of two questionnaires: "Attitudes toward Teaching Individuals with Physical Disabilities in Physical Education – АТИРDPE" by Kudlachek and “Self-Efficacy Scale for Physical Education of Teacher Education Majors toward Inclusion – SE-PETE-D” by Blok.

The results show that the respondents have relatively positive inclusive attitudes and are rather confident in their ability to include a child with a visual impairment in inclusive physical education.

Keywords: adapted physical education; inclusion; preschool teachers; primary teachers; students majoring in “Preschool and primary school pedagogy”

УВОД

Съгласно приетата в България *Наредба за приобщаващо образование* (НПО) децата със зрителни увреждания освен в специални институции могат да се обучават и в общообразователни. Един от задължителните предмети в учебната им програма е „Физическо възпитание и спорт“ (НПО, 2017).

Включването в обща физическа активност има редица ползи за

лицата с нарушения в зрението. Води до укрепване на здравето, осъществяване на социално включване, развиване на двигателните умения и равновесието, подобряване на комуникацията с другите и работата в екип (Fulcher, 2020).

Пред приобщаването на зрително затруднени деца в общото двигателно обучение обаче съществуват различни пречки. Такива са съпътстващите нарушения в зрението заболявания, трудностите в комуникацията с незрящите деца, липсата на подходящо оборудване за включване в съвместна физическа активност, дефицитът в професионалната подготовка на учителите и другия персонал в учебните заведения, отсъствието на конкретни учебни програми за приобщаване на незрящи деца във физическо възпитание, недостигът на време за подготовка на заниманията, страхът на учителите, нежеланието им да работят с такива деца и отрицателните им нагласи към включване на слепи в учебния процес (Lieberman et al., 2002, pp. 364-377).

В детските градини и началните училища учителите, които преподават физическо възпитание, са съответно детските и начални учители. Доколко те имат готовност да осъществят успешно процеса на приобщаване на деца със зрителни увреждания в двигателното обучение, ще се определи чрез изследване на два от основни предиктора на поведението – приобщаващи нагласи и приобщаваща самоефективност (Avramidis & Norwich, 2002, p 130; Petrov, 2010, p. 269).

МЕТОДИ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Целта на изследването е анализ на нагласите и самоефективността на бъдещи и действащи детски и начални учители за приобщаване на деца със зрителни увреждания в двигателното обучение.

Прилага се анкетният метод. Инструменти на проучването са две анкетни карти.

За изучаване на приобщаващите нагласи се използва модифициран и адаптиран вариант на анкетната карта „Нагласи към обучение на лица с физически увреждания по физическо възпитание“ на Кудлачек (Attitudes toward Teaching Individuals with Physical Disabilities in Physical Education – ATIPDPE) (Petkova et al., 2012). Степента на съгласие на анкетираните с позитивните резултати от приобщаващото физическо възпитание се определя чрез петстепенна Ликертова скала: - 2 – „напълно не съм съгласен“; - 1 – „по-скоро не съм съгласен“; 0 – „нито не съм съгласен, нито съм съгласен“; 1 – „по-скоро съм съгласен“; 2 –

„напълно съм съгласен“. Степента на несъгласие с негативните резултати пък се определя от следната Ликертова скала: 2 – „напълно не съм съгласен“; 1 – „по-скоро не съм съгласен“; 0 – „нито не съм съгласен, нито съм съгласен“; - 1 – „по-скоро съм съгласен“; - 2 – „напълно съм съгласен“. Средните стойности от оценките на всяко твърдение по отделно и на всичките заедно са в границите между -2,00 и 2,00, където 0 отразява неутралната позиция.

За изследване на приобщаващата самоефективност се използва модифициран и адаптиран вариант на анкетна карта „Скала за самоефективност за приобщаване в обучението на учители по физическо възпитание“ на Блок (Self-Efficacy Scale for Physical Education Teacher Education Majors toward Inclusion – SE-PETE-D) (Block et al., 2013). Самооценката на увереността на респондента в собствените способности да планира и проведе различни аспекти от приобщаването на деца със зрителни увреждания в двигателното обучение се прави според петстепенна Ликертова скала със следните параметри: - 2 – определено не; - 1 – по-скоро не; 0 – нито не, нито да; 1 – по-скоро да; 2 – определено да. И тук средните стойности от оценките на всяко твърдение по отделно и на всичките заедно са в границите между -2,00 и 2,00, където 0 отразява неутралната позиция.

За определяне факторите, оказващи влияние върху приобщаващите нагласи и самоефективност на участниците, се използват t-тест за независими извадки на Стюдънт и корелационен коефициент на Пирсън (r).

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Контингент на проучването са 723 души. От тях 340 (47%) са студенти, завършващи специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“, ОКС „бакалавър“ или ОКС „магистър“, а останалите 383 (53%) са учители (240 детски и 143 начални). Само 1,9% от участниците са мъже.

Таблица 1.

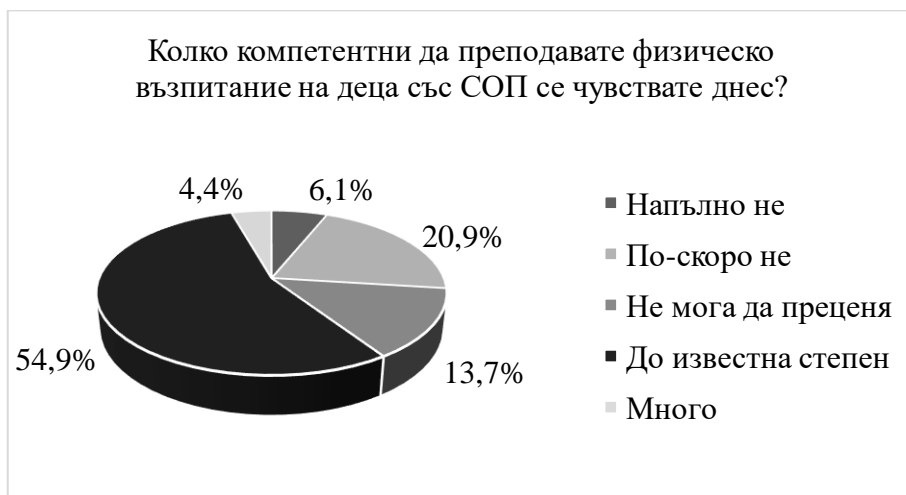
Профил на възрастта и педагогическия стаж на респондентите (в брой и в проценти)

Възраст	брой	проценти
Под 25 години	181	25,0%
От 26 до 35 години	207	28,6%
От 36 до 45 години	200	27,7%
От 46 до 55 години	88	12,2%

Над 56 години	47	6,5%
Общо	723	100%
Педагогически стаж		
Под 5 години	527	72,9%
От 6 до 15 години	54	7,5%
От 16 до 25 години	59	8,2%
От 26 до 35 години	53	7,3%
Над 36 години	30	4,1%
Общо	723	100%

Профилите на възрастта и педагогическия стаж на анкетираните са представени в таблица 1.

58,1% от бъдещите и действащите учители са имали в обучението си в университета дисциплини, които засягат теми, свързани с двигателната активност на лица със специални потребности. Само 4,7% от допитаните имат личен опит с хора със зрителни увреждания, а още 42,9% съобщават за контакти с индивиди с други нарушения. Делът на респондентите, които имат практика в преподаването на физическо възпитание на деца със СОП, е логично малък – 20,9%, тъй като повечето участници са все още студенти в края на обучението си.

Фиг. 1. Самооценка на компетентност на респондентите

Над половината (54,9%) от анкетираните мислят, че отчасти са компетентни да включват деца със СОП в общото двигателно обучение (фиг. 1). Едва 4,4% от участниците са напълно сигурни в тези свои

умения и компетентности. В 13,7% от случаите, изследваните лица се колебаят в самооценката си за реализиране на адаптирано физическо възпитание. 20,9% от студентите и учителите се считат за по-скоро некомпетентни в тази област, а 6,1% – за напълно некомпетентни да включат дете със СОП в общото занимание по физическо възпитание. Поместените на фигура 1 данни очертават тенденция, спрямо която респондентите в една или друга степен не се чувстват напълно уверени в знанията и уменията си да приобщават деца с увреждания в двигателното обучение.

Над 2/3 от участниците са съгласни (37,3% - напълно и 31,4% - до известна степен), че за да преодолеят тази несигурност в областта на адаптираното физическо възпитание за деца със зрителни увреждания, имат необходимост от допълнително обучение (фиг. 2). Делът на колебаещите се е 11,5%. 13,5% от анкетираните се считат за частично, а едва 6,6% - за напълно подготвени за предизвикателството да приобщят зрително затруднено дете в двигателното обучение.

Фиг. 2. Необходимост от допълнителна подготовка за приобщаването на деца със зрителни увреждания в двигателното обучение

В таблица 2 са представени резултатите от проведеното анкетно проучване за приобщаващи нагласи. Високите средни стойности на съгласие на респондентите с позитивните резултати от приобщаващото физическо възпитание показват положителните им нагласи. Анкетираните са убедени, че чрез съвместното занимание с физическа

активност децата в норма ще придобият познания за зрително затруднените лица, ще се научат на сътрудничество, толерантност, взаимопомощ, взаимодействие. Също така включването на деца със зрителни увреждания в двигателното обучение ще допринесе за личностното им развитие.

Таблица 2.

Резултати от включването на деца със зрителни увреждания в приобщаващото физическо възпитание (средни стойности на съгласие и несъгласието на респондентите)

Позитивни резултати за децата при включването на лица със ЗУ в ПФВ	\bar{x}	S
1. Приобщаването на деца със ЗУ в моята група/моя клас ще помогне на останалите да се научат да си взаимодействат с тях.	1,33	0,90
3. Приобщаването на деца със ЗУ в моята група/моя клас ще съдейства участниците да се научат да помагат на другите.	1,52	0,79
5. Приобщаването на деца със ЗУ в моята група/моя клас ще научи участниците на по-голяма толерантност.	1,54	0,75
6. Приобщаването ще има положителен ефект върху личностното развитие на деца със ЗУ (напр. самочувствие, чувство за принадлежност и т.н.).	1,45	0,86
9. Приобщаването ще е причина децата в моята група/моя клас да имат по-добри познания за хората със зрителни увреждания.	1,58	0,75
10. Приобщаването на деца със ЗУ в моята група/моя клас ще научи участниците на сътрудничество.	1,56	0,74
Негативни резултати за децата при включването на лица със ЗУ в ПФВ	\bar{x}	S
7. Деца със ЗУ ще се чувстват дискриминирани в моята група/моя клас.	1,16	0,95

8. Деца със ЗУ ще забавят обучението и напредъка в моята група/моя клас.	0,83	1,13
11. Децата без ЗУ ще се чувстват дискриминирани в моята група/моя клас.	1,31	0,96
12. Приобщаването на деца със ЗУ в моята група/моя клас ще намали качеството на ситуациите/уроците.	0,76	1,21
Негативни резултати за учителите при включването на лица ЗУ в ПФВ	\bar{x}	S
2. Приобщаването на деца със ЗУ в моята група/моя клас ще направи преподаването на физическо възпитание по-трудно.	- 0,10	1,35
4. Приобщаването на деца със ЗУ в моята група/моя клас ще направи подготовката и планирането на ситуациите/уроците много по-трудни.	- 0,04	1,37

Положителни приобщаващи нагласи респондентите демонстрират и спрямо два от негативните резултати за участниците в приобщаващо физическо възпитание. Според бъдещите и действащите учители няма да има дискриминирани (нито без, нито със зрителни увреждания) деца в провежданите от тях общи занимания по физическо възпитание. Част от анкетираните обаче са склонни да се съгласят, че такава организация би довела до забавяне в обучението и намаляване на качеството на заниманието. И все пак според получените резултати приобщаващите им нагласи спрямо тези два показателя са по-скоро положителни.

Респондентите отчасти са съгласни, че участието на дете със зрително увреждане в двигателното обучение ще направи преподаването на физическо възпитание и подготовката и планирането на заниманията много по-трудно за тях. Затова и спрямо тези резултати приобщаващите им нагласи са по-скоро отрицателни.

Таблица 3.

Влияние на професията, наличието на обучение, личния контакт и опита в приобщаващото физическо възпитание върху приобщаващите нагласи

Фактори	ДИ	\bar{x}	S	t	p	Извод
Завършващ студент	95%	1,28	0,52	8,93	0,00	Статистически значима разлика
Действащ учител		0,89	0,89			
Без обучение	95%	0,87	0,64	- 7,68	0,00	Статистически значима разлика
С обучение		1,22	0,59			
Без личен опит	95%	1,11	0,59	1,32	0,19	Статистически незначима разлика
С личен опит		1,04	0,68			
Без опит в ПФВ	95%	1,06	0,64	- 1,31	0,19	Статистически незначима разлика
С опит в ПФВ		1,14	0,62			

Въз основа на представените в таблица 3 резултати, свързани с изследване на влиянието на различни фактори върху приобщаващите нагласи, може да се заключи, че завършващите студенти са с по-положителни нагласи спрямо действащите детски и начални учители. Също така респондентите, преминали курс на обучение в областта на адаптираното физическо възпитание, са с по-позитивни нагласи. Наличието на лични контакти с хора с увреждания и опит в приобщаващото физическо възпитание не оказва влияние върху изразеността на приобщаващите нагласи на участниците.

В таблица 4 са представени обобщените резултати, свързани с влиянието на възрастта, годините педагогически стаж и възприеманата компетентност върху приобщаващите нагласи на анкетираните. Нагласите за включване на деца със зрителни увреждания в общите занимания по физическо възпитание не са толкова положителни при по-възрастните респонденти и при тези с повече педагогически стаж. От друга страна, участниците, които се чувстват по-уверени в

компетентността си да го осъществят, са с по-изразени приобщаващи нагласи.

Таблица 4.

Влияние на възрастта, стажа и възприеманата компетентност върху приобщаващите нагласи

Фактори	Доверителен интервал	r	p	Извод
Възраст	99%	- 0,27	0,00	Слаба отрицателна линейна корелация
Педагогически стаж	99%	- 0,35	0,00	Средна отрицателна линейна корелация
Възприемана компетентност	99%	0,42	0,00	Средна положителна линейна корелация

Резултатите от проведеното анкетно проучване за приобщаващата самоефективност са представени в таблица 5.

Таблица 5.

Самоефективност на респондентите за провеждане на приобщаващо физическо възпитание (средни стойности на увереност)

	\bar{x}	S
1. Мога да формулирам задачите на двигателното обучение така, че дете със ЗУ да се включи успешно в него.	0,99	1,00
2. Мога да адаптирам мястото за провеждане на заниманието по ФВС така, че да е безопасно за дете със ЗУ и всички останали деца.	1,05	1,00
3. Мога да адаптирам необходимите съоръжения и уреди, за да може дете със ЗУ да вземе участие в двигателното обучение.	0,95	1,05
4. Мога да адаптирам средствата на двигателното обучение, за да се включи дете със ЗУ в заниманията.	1,00	1,01
5. Мога да адаптирам правилата на игрите, за да участва и дете със ЗУ.	1,18	0,90

6. Мога да инструктирам други хора да помагат на дете със ЗУ по време на заниманията по ФВС.	1,25	0,89
7. Мога да адаптирам методите за реализиране на двигателната дейност, за да участва дете със ЗУ в двигателното обучение.	1,10	0,94
8. Умея да комуникирам с дете със ЗУ по време на заниманията.	1,27	0,84
9. Умея да адаптирам тестовете за физическа дееспособност, за да може дете със ЗУ да се включи успешно в тях.	0,91	1,02

Данните показват, че изследваните лица са уверени в своите способности да комуникират с деца със зрителни увреждания и да инструктират помощниците им в приобщаващото физическо възпитание. Вярват, че са способни да модифицират правилата на игрите, за да участва в тях незрящи деца. Също така са убедени, че могат да се справят с адаптирането на методите, средствата и мястото на провеждане на двигателното обучение за осъществяване на успешно включване на деца със зрителни увреждания в общата физическа активност. Средните стойности на увереност спрямо тези шест твърдения показват висока степен на приобщаваща самоефективност на респондентите. Малко по-ниска е тя спрямо данните, получени за другите три становища. Анкетиранията в по-малка степен са убедени, че могат да формулират успешно задачите на приобщаващото физическо възпитание за деца със зрителни увреждания, да адаптират необходимите за включването им съоръжения и уреди, да приспособят регламентиранията тестове за физическа дееспособност към измерване постиженията на незрящите.

Обобщените резултати за влиянието на професията, наличната специализирана подготовка, личния досег с хора с увреждания и опита в приобщаващото физическо възпитание са представени в таблица 6. На тяхна основа може да се обобщи, че завършващите специалност ПНУП (ОКС „магистър“ или ОКС „бакалавър“) са по-убедени в своите способности да приобщят успешно дете със зрително увреждане в двигателното обучение. Също така наличието на знания, умения и практика в адаптираното физическо възпитание, правят респондентите с по-висока степен на приобщаваща самоефективност. Личният опит с

лица с увреждания не оказва влияние върху изразеността на увереността им в успеха на техните действия за включване на незрящи в обща физическа активност.

Таблица 6.
Влияние на професията, наличието на обучение, личния контакт и опита в приобщаващото физическо възпитание върху приобщаващата самоефективност

Фактори	ДИ	\bar{x}	S	t	p	Извод
Завършващ студент	95%	1,36	0,67	9,07	0,00	Статистически значима разлика
Действащ учител		0,83	0,90			
Без обучение	95%	0,70	0,87	- 10,86	0,00	Статистически значима разлика
С обучение		1,35	0,72			
Без личен опит	95%	1,08	0,82	- 0,06	0,95	Статистически незначима разлика
С личен опит		1,08	0,89			
Без опит в ПФВ	95%	1,05	0,85	- 1,98	0,05	Статистически значима разлика
С опит в ПФВ		1,20	0,81			

Таблица 7.
Влияние на възрастта, стажа и възприеманата компетентност върху приобщаващата самоефективност

Фактори	Доверителен интервал	r	p	Извод
Възраст	99%	- 0,33	0,00	Средна отрицателна линейна корелация
Педагогически стаж	99%	- 0,40	0,00	Средна отрицателна линейна корелация
Възприемана компетентност	99%	0,49	0,00	Средна положителна линейна корелация

На база представените в таблица 7 данни може да се направи изводът, че по-младите участници, тези с по-малко педагогически стаж и чувстващите се достатъчно компетентни в областта на адаптираното физическо възпитание демонстрират по-висока степен на увереност в способностите си успешно да включат деца със зрителни нарушения в общото физическо възпитание.

ИЗВОДИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След анализ на получените от анкетните проучвания резултати могат да се обособят следните изводи:

- Приобщаващите нагласи на респондентите към включването на деца със зрителни увреждания в двигателното обучение са по-скоро положителни. По-голяма част от анкетираните потвърждават, че приобщаващото физическо възпитание има позитивни последици за участващите в него деца със и без зрителни нарушения. Няма да се наблюдава дискриминация, но е възможно да се забави двигателният напредък на групата и да се намали качеството на заниманието по физическо възпитание. Изследваните лица са склонни да се съгласят, че включването в общото физическо възпитание на зрително затруднени деца ще доведе до трудности за учителите – в подготовката, планирането и преподаването на физическо възпитание. Приобщаващите нагласи са по-положителни и по-изразени при по-младите и неопитни участници и при тези, които са имали в академичната си подготовка курсове по адаптираното физическо възпитание и се възприемат за достатъчно компетентни в областта.

- Приобщаващата самоефективност на бъдещите и действащите детски и начални учители за включване на зрително затруднени деца в обща физическа активност са с по-скоро висока степен на изразеност. Анкетираните не са напълно уверени само в това, че могат да адаптират задачите на физическото възпитание към специфичните нужди на всяко дете, да осигурят необходимите специални уреди за заниманията и да гарантират безопасността на невиждащите деца при изпълнение на тестовете за измерване на физическа дееспособност. Приобщаващата самоефективност е по-изразена при респондентите с по-малко житейски и педагогически опит, но с практика в преподаването на физическо възпитание на деца с нарушения. Преминалите обучение в университета в областта на двигателната активност за хора с увреждания се чувстват по-компетентни и оттам по-уверени в способностите си да включат

незрящо дете в двигателното обучение.

- Въпреки демонстрираните по-скоро положителни приобщаващи нагласи и сравнително висока степен на изразеност на приобщаващата самоефективност респондентите считат, че имат нужда от допълнително обучение в областта на приобщаващото физическо възпитание за деца със зрителни затруднения. Този дефицит може да се преодолее чрез формиране у студентите от специалност ПНУП на по-задълбочени познания в адаптираното физическо възпитание за незрящи чрез включване на теми в съществуващите в университетите учебни програми от областта на приобщаващото образование или методика на физическото възпитание. Също така за тях и за настоящите учители могат да се организират допълнителни специализирани обучения и квалификации.

Бъдещите и действащите детските и начални учители трябва постоянно да се запознават с новостите в областта адаптираното физическо възпитание за децата с увреждания и в частност за зрително затруднени деца. Така те ще са по-уверени в своята компетентност и ще вложат повече време и усилия за преодоляване на пречките пред включването на деца със зрителни увреждания в двигателното обучение. По този начин, демонстрирайки приобщаващо поведение, ще подпомогнат реализирането на ползите за незрящите от участието им в обща физическа активност.

ЛИТЕРАТУРА

- Наредба за приобщаващото образование* – НПО (2017), обн. в ДВ, брой 86 от 27.10.2017 г. <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2137177670>
- Петров, Д. (2010). Когнитивни и социокогнитивни модели за саморегулация на протективното сексуално поведение. *Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, книга „Психология“*, 100, 257 – 274.
- Avramidis, E. & Norwich, B. (2002). Teachers' Attitudes towards Integration/Inclusion: A Review of the Literature. *European Journal of Special Needs Education*, 17 (2), 129 – 147.
- Block, M. E., Hutzler, Y., Barak, S., & Klavina, A. (2013). Creation and Validation of the Self-Efficacy Instrument for Physical Education Teacher Education Majors towards Inclusion. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 30, 184 – 205.
- Fulcher, L. (2020). The Benefits Of Sport And Exercise For The Visually Impaired <https://www.blindsportsnsw.com.au/benefits-of-sport-for-visually-impaired-laurens-article/>
- Lieberman, L.J., Houston-Wilson, C., & Kozub, F.M. (2002) Perceived barriers to including students with visual impairments in general physical education.

Adapted Physical Activity Quarterly, 19(3), 364-377

Petkova, A., Kudláček, M., & Nikolova, E. (2012). Attitudes of Physical Education Students (Last University Year) and Physical Education Teachers toward Teaching Children with Physical Disabilities in General Physical Education Classes in Bulgaria. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 5(2), 82 – 98.

REFERENCES

- Avramidis, E. & Norwich, B. (2002). Teachers' Attitudes towards Integration/Inclusion: A Review of the Literature. *European Journal of Special Needs Education*, 17 (2), 129 – 147.
- Block, M. E., Hutzler, Y., Barak, S., & Klavina, A. (2013). Creation and Validation of the Self-Efficacy Instrument for Physical Education Teacher Education Majors towards Inclusion. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 30, 184 – 205.
- Fulcher, L. (2020). The Benefits Of Sport And Exercise For The Visually Impaired <https://www.blindsportsnsw.com.au/benefits-of-sport-for-visually-impaired-laurens-article/>
- Lieberman, L.J., Houston-Wilson, C., & Kozub, F.M. (2002) Perceived barriers to including students with visual impairments in general physical education. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 19(3), 364-377
- Ordinance on Inclusive Education (2017), prom. in SN, issue 86 of 27.10.2017 <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2137177670>
- Petkova, A., Kudláček, M., & Nikolova, E. (2012). Attitudes of Physical Education Students (Last University Year) and Physical Education Teachers toward Teaching Children with Physical Disabilities in General Physical Education Classes in Bulgaria. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 5(2), 82 – 98.
- Petrov, D. (2010). Cognitive and sociocognitive models for self-regulation of protective sexual behavior. *Yearbook of Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Philosophy, book "Psychology"*, 100, 257 - 274.

Юбилейна научна конференция
с международно участие
25 години Тракийски университет
15 Май 2020 г.

Author Info:

Assist. Prof. Galena Todorova Terzieva, PhD
Faculty of Education
Trakia University - Stara Zagora
e-mail: gtterzieva@abv.bg